

Принципи опште стратегије

Мр Душан Вишњић, пуковник

Принципи стратегије су оне темељне филозофско-научне истине из којих се изводе остале стратегијске истине. Аристотел принципе сматра самоизвесним почецима спознаје. Реч је о посебном типу идеалних принципа као основних претпоставки стратегијског мишљења. Због апстрактности, стратегијски принципи се не могу непосредно проверавати ни доказивати, јер нема ничег фундаменталнијег из чега би се могли извести, и зато их не би требало сматрати законима. „Законима треба звати само оне ставове за које искуство показује да су општи и инваријантни, а њихово доказивање у оквиру неке ваљане потврђене теорије показују да су нужни. Основни филозофски ставови, који по природи ствари не задовољавају ниједан од ових услова, треба да буду сматрани *принципима који имају своју вредност ако успешно обављају организаторску и систематизаторску функцију која им је намењена, и ако теорије које се на њима заснивају нађу a posteriori* своју практичну примену“ (курзив Д. В.).¹

Стратегија је општа идеја о усмеравању моћи ентитета интердржавних или интрадржавних односа, у њиховим *virtualiter* или *realiter* сукобима, ради освајања задатог највишег добра и вредности, односно остварења интереса. Стратегија је целовита, рационална и критичка свест човека о сукобима малигних последица по нацију и основним сврхама националне делатности, односно тежњи да нација надживи и бивствује. Основно у свакој стратешкој идеји је: знати да би се предвидело, предвидети да би се предупредило (*savoir pour prévoir, prévoir pour prevenir*), јер се догађајима мора управљати, а не препуштати да они управљају нама. Стратегија је *a priori* или *a posteriori* антистратегија. Без схватања судбинског значаја стратегијског (стратешког) континуума, опстанак нације постаје проблематичан. Стратегија тежи да објасни околности, услове, чиниоце, узроке и поводе настанка, тока и окончања друштвених сукоба, те да осмисли методе интегралног, превентивног националног деловања и оптимално рационалне поступке у неизбежним конфликтима. Стратегија је умна делатност, јер ирационалне тежње нације усклађује с целовитом свешћу о стратегијској (теоријској и практичној) стварности.² Стратегијско мишљење којем тежимо

¹ Михаило Марковић, *Изабрана дела*, том I, стр. 61.

² Користећи фундаментална филозофска разматрања М. Марковић, у делу *Хуманитарни смисао друштвене теорије* (део о принципима дијалектичког хуманизма) као инструментална, аналогијом сам извео наведену мисао као и низ наредних мисли.

појмовно је, дискурзивно и логички кохерентно, а у одређеном степену је образложено и искуствено примењиво. Стратегијски искази вреде онолико колико су истинити. Зато што трага за истином стратегија се конституише и као знање.³

Свака стратегија је донекле синтеза знања, а општа стратегија или стратегија националне државе требало би да буде (засад је далеко од тога) оптимална синтеза, јер мора да превазиђе све границе које је човек сам себи створио. Она би требало да буде знатно ближа универзалним, општим, него парцијалним (научним) знањима. Према Еуклидовој геометрији, две паралелне праве секу се у бесконачности. Националне стратегије не може бити ако се коначан број посебних стратегија националне државе, којима настоје да се остваре посебне вредности, не сече у извесној коначној тачки која се зове „највише добро нације“. (Најуверљивију илустрацију значаја синтезе посебних, државних стратегија у јединствену стратегију државе налазимо у народној приповеци „Седам прUTOва“. ПрUTOве повезане у чврст сноп, тј. стратегију државе, није могао сломити ниједан од седморице несложне, завађене браће; појединачне прUTOве, односно посебне државне стратегије, могло је сломити и нејако дете.) Али, стратегија не би требало да буде релативно целовито знање о одређеном типу конфликта који би могли да буду или онима који јесу. Она би требало да буде пројект онога што човек жели да створи – највишег добра нације. Реч је о идеалу као оптимално реалној могућности једног у суштини отвореног историјског процеса. Идеал је мисао водиља или регулатив живота (каква је национална стратегија, такав је живот нације), опстанка, хтења и деловања. Идеал као апстрактни постулат чије се достизање бесконачно одгађа „лоша је и тамна бесконачност“ (Хегел). Истински су и реални они идеали који се непосредно остварују и потврђују у садашњости и који усмеравају свако конкретно деловање.⁴ Човек не може трајно да трпи релативну ограниченост и скученост било којег облика свог бивствовања.⁵ Због тога је природна побуна против: 1) монопола доктринарне стратегије као мисли отуђене како од ума и разума, тако и од психо-социјалне стварности, и 2) стања стратешког мрака, бесперспективности и незнања

³ Ради избегавања могућих неспоразума око појмова *стратегијско мишљење* и *стратегијско знање* дајемо кратко објашњење: 1) *стратегијско мишљење* је апстрактно мишљење, скуп спознајних процеса чији елементи су стратегијски појмови. За разлику од стратегијског мишљења као процеса, под значењем тог појма имамо у виду мишљење које је у другој равни, тј. оно што мислећи мислимо, оно што сматрамо истинитим, односно „мисао“. Облици стратегијског мишљења су поимање, суђење, закључивање и доказивање, а облици мисли су појам, суд, закључак и доказ; 2) *стратегијско знање* је објективно заснована увереност у истинитост неког стратегијског исказа. *Стратегијско мњење* (грчки докса) мишљење је у које нисмо субјективно уверени и које није довољно објективно засновано. *Стратегијско веровање* – субјективна увереност у нешто што није објективно засновано (видети детаљније о мишљењу у *Логичи* Гаје Петровића, а о знању у *Филозофском рјечнику* Владимира Филиповића).

⁴ Исто.

⁵ М. Марковић, *Изабрана дела*, том 4, одељак „Филозофски основи критичке друштвене науке“.

у које је доспела не само нација којој припадамо него и многе друге, и у којој ће се већ сутра наћи све оне нације које, несвесно или свесно, чекају да их „судбина вуче“ (Сенека), уместо да их води ако знају шта хоће, или пак чекају свој *deus ex machina*. Свест о будућности усмерава ка критици постојећег, па би стратегија морала да буде критичка свест у односу на било коју стратешку ситуацију нације.

Питање о стратегији у будућности није питање о будућности стратегије, већ о томе каква би она требало да буде, јер јој будућност „гарантују“ исти они услови, чиниоци и узроци који су довели до ње као практичне човекове потребе. Реч је о стратегији као теоријском пројекту; критичкој свести о позицији нације на планетарном (глобалном) сукобишту, те субпланетарним сукобиштима, с обзиром на граничне и почетне услове њеног стратешког система. Ако стратегијска мисао, а с њом и знање, остане на позицијама емпиријских, здраворазумских генерализација, односно ако се не буде развијала као филозофско научна дисциплина путем дискурзивног мишљења, она неће моћи да буде Аријаднина нит која нацију изводи из лавиринтног хаоса у којем се човечанство одавно налази и који сваким даном нараста. Без искрене научне жеље, воље и одлучности стратегиста да развију научно поуздан теоријски модел стратегије и да живе своју стратегију кроз активно ангажовање на остварењу својих идеја оне нације које су, у недостатку осталих облика моћи, принуђене да се ослоне на знање доспеваће у позицију „сламке међу вихорове“. Стратегисти нација мале, односно недовољне моћи у трагању за новим теоријским моделима развијају антистратешке идеје које, заједно са стратегом, аплицирају у пракси живота нације. Стратегист мора истрајати на превладавању немоћи свога мишљења, јер је то пут превазилажења отуђења чисте теорије стратегије.

Онтолошки принципи стратегије

За разлику од „чисто“ теоријске филозофије која се, поред осталог, бави најопштијом основном структуром стварности, основним начелима спознаје и типом пожељног друштва, стратегија као филозофска дисциплина бави се знатно ужим објектом: делом опште структуре човекове стварности – виртуелним и реалним сукобима ентитета, интердржавних или интрадржавних односа, методама спознаје сукоба, а кад је реч о типу пожељног друштва, оно је за стратегију константа, односно задато највише добро нације – здраво друштво.

Принцип тоталитета или тотализације процеса виртуелних и реалних сукоба, основних ентитета, интердржавних или интрадржавних односа

Тоталитет (тотализација) који је тематика филозофије не би требало поистоветити с универзумом самим по себи, како каже М. Марко-

вић.⁶ Постоје и посебнији процеси тотализације, а један од таквих јесте процес тотализације сукоба. Земља је планетарно, опште, константно сукобиште с мноштвом посебних и појединачних сукобишта, у које се може уврстити и стереотип „ратиште“.⁷ Сукоби су насилни додирни посебних, али сличних друштвених ентитета (К. Рајт). Моћ је основно обележје читавог људског живота и основни појам друштвених наука, као енергија у физици. Дериват моћи је сила. Сила је векторска величина и користи се за остварење одређених циљева, а посредством њих за остварење вредности или интереса сукобљених страна. Немогућност хомогенизације света није потребно доказивати. Мислити о могућности хомогенизације човечанства не значи ништа друго него мислити о „могућности сумрака саме душе западне цивилизације“, како каже Емануеле Северино у свом прилогу у *Европском дискурсу рата*.

Гравитациони центри планетарне моћи репери су координатног
система стратешке међузависности субјеката међународних
односа

Човечанство је нетелеолошки скуп држава као система у константним и разноврсним међусобним сукобима. Због непостојања јединствене сврхе човечанство је, како је говорио Освалд Шпенглер (*Пропаст Запада*) слично роду лептирова или орхидеја. Односи држава нису правно регулисани, јер *de facto* не постоји право које бисмо могли назвати пренационалним, или наднационалним (термини су Жан Лик Нансија из његовог прилога у *Европском дискурсу рата*).⁸ Такозвано међународно право због оног међу, које је веома проблематично јер се може схватити као простор празан од права, празан од сваке заједнице, без које нема права, не може се назвати „правом“, пре свега зато што није ништа друго до мртво слово на папиру. На основу тога, може се поставити питање у којем смислу се о свету може говорити као о координатном систему стратегијске међузависности с, више или мање, јасно одређеним реперима. О свету као таквом може се говорити с теоријског и практичног становишта.

Теоријски аспект проблема⁹ обавезује нас да се подсетимо на разлике и сличности друштвених и природних појава. У друштвеним

⁶ Исто.

⁷ „Светски рат“ схваћен у традиционалном смислу простора захваћеног процесима оружане борбе који се идентификује с „ратом“, заправо своди на њега, никад се није догодио. У једном, другом, објективнијем смислу, о сукубу, тој друштвено деструктивној појави знатно широј од рата, у сваком погледу, може се говорити као о светској појави која, од како је настала (у оном периоду развоја људске заједнице када је дошло до диспропорције броја становника и природних извора хране на земљи) никад није ни престала. Напротив, само је постајала сложенија и злоћуднија.

⁸ Слично стање настаје у државама (системима) у којима подсистеми постану некомплементарни, односно изгубе јединствену сврху, и почну међусобно да се сукобљавају.

⁹ Видети: М. Марковић, *Изабрана дела*, том 4, одељак „Филозофски основи критичке друштвене науке“.

процесима учествују свесна бића којима ти догађаји нешто значе. То значење, ту важност неког збивања за његове актере, за обе стране у одређеном сукобу, ваља истраживати, јер је оно мотивациони чинилац усмеравања моћи и конкретних сила. Друштвене појаве су подложније променама од природних зато што свесни субјекти могу слободно одлучити да прекину са својим навикама или да измене своје уобичајене облике понашања, што доводи до знатних тешкоћа приликом покушаја да се примени научни закон у друштвеној сфери. Та чињеница наглашава релативност стратегијских односа било која два ентитета (*B* и *C*) међусобно или релативност њиховог појединачног, односно групног односа према неком од центара гравитационе моћи планете (*A*, *A1*...).

Разлике између природних и друштвених појава, међутим, нису тако оштре. Људска бића се често не понашају као слободни субјекти; њима се сувише често манипулише, често су приморана да прихвате одређена вредносна опредељења. Тада људско понашање поприма облик збивања у природи. Правилности по којима се тада одвијају стратешки догађаји омогућују и примену метода које се иначе користе у истраживању природних појава. За истраживача је веома значајно да зна под којим је условима једно друштвено понашање слободно и креативно, а под којим није. Када ти услови нису испуњени, ирелевантне су разлике између природних и друштвених појава. Стратешке појаве, појаве стратешких односа, нису превише далеко од природних. Нацијама, националним државама, у координатном систему стратешке међузависности, увек неко одреди највише национално добро и вредности. Народ није заинтересован за стратегију (свесно или несвесно одрицање од слободе није ништа друго него пристајање на манипулацију). Гравитациони центри и супцентри планетарне моћи лимитирају моћ једних, а јачају моћ других држава и тако их доводе у координатни систем стратешке међузависности.

У практичном животу нација и њихових држава гравитациони центри планетарне моћи репери су координатног система стратешке међузависности, слично неком од гравитационих поља једног планетарног, односно природног система. И као што положај мале планете одређују знатно јаче гравитационе силе великих планета, тако стратешки положај малих држава одређују моћније државе, које се у журналистичко-политичкој лексици означавају као „суперсиле“. Човечанство доспева у озбиљне стратешке невоље при тзв. униполарности, постојању једног гравитационог центра моћи, слично положају у који би планета Земља физички доспела у случају хипотетичког нестанка једног њеног пола (последња деценија 21. века, деценија супремације Сједињених Америчких Држава у свету). Биполарност света, односно постојање два супротстављена гравитациона центра, доводи мање моћне државе у повољнији положај. Слично је с мултиполарношћу.

Принцип граничних и почетних услова стратегијског (стратешког) система државе

За Хегела је држава појам остварења слободе (аутор додаје реч *нације*). То Хегелово схватање државе може се узети као основни гранични услов, постулат стратегијског система и почетни, релативни услов стратегијског система државе. Јер држава је организација моћи одређеног друштва ради његовог опстанка, заштите и експанзије. Дакле, без државе – било реалитер, било виртуалитер – не може се говорити ни о стратешком систему, нити о стратегији.¹⁰

Гранични услови стратегијског система су, иначе, његове ванвременске претпоставке и постулати. Поред државе, као примарног постулата, остале претпоставке јесу: становништво, индустрија, храна, необновљиви природни ресурси, информације, стратегијска знања, животна средина, однос према центрима моћи и окружење. Почетни услови система су његове одредбе које одређују стање у неком времену T_0 од којег почињемо систем да разматрамо. Гранични услови и стање система у T_0 обезбеђују прогнозирање стања система у T_1 .

Принцип детерминизма

Принцип детерминизма је у логичкој вези с претходним принципом, јер се детерминизам објашњава посредством стања стратешког система (S). Кад знамо стање једног S у T_1 , нужно је одређен, како каже М. Марковић,¹¹ „један скуп могућих стања“ у S T_2 , односно у неком наредном времену. То „нужно“ је релативно, јер координатни систем стратешке међузависности подразумева да се о моћи једног стратешког субјекта може говорити само у односу на систем стратешких услова. Очекивана стања S у T_2 не могу се јавити у безброј варијација (битно различитих облика), јер тада не бисмо могли говорити о детерминизму. Та стања се јављају у ограниченом скупу могућности од којих ће се барем једна догодити.

Стратег је тај који, према схватању сопствене одговорности за нацију и њену будућност, бира једну од варијаната будућег стања S у T_2 и залаже се за остварење своје одлуке. Стратег може и другачије да поступи. Наиме, ако му околности допуштају, може да промени S , у целини, укључивањем чинилаца који првобитно нису постојали. Тада се не може очекивати наступање било које од наведених очекиваних варијаната, јер нови систем (S_1) у T_2 има мало заједничког са S у T_2 . На пример, једна мала држава која истрајава на самосталној стратешкој позицији радикално мења ту позицију приступањем неком од система колективне безбедности или избором „великог брата“, како каже Андре Гликсман (*Говор рата*).

¹⁰ Држава без стратегије је привид државе; она може само вегетирати („животарити“), у континуитету невоља, до нестанка.

¹¹ *Изабрана дела*, том 6, одељак о принципима дијалектичког хуманизма (у чланку се користе фундаменталне поставке о „принципу детерминизма“ као модел који се примењује за формулисање адекватног принципа стратегије).

Принцип развоја

Стратегијску позицију националне државе одређује њена укупна, општа, мултикомпонентна моћ. Моћ је релативно стабилна величина с тенденцијом раста, односно превазилажења унутрашњих ограничења, у стабилним, здравим националним државним заједницама. До обрнутих процеса долази у државама са супротним основним обележјима. Повећањем или смањивањем моћи позиција државе у координатном систему стратешке међузависности може остати иста, делимично или знатно промењена, што зависи од смера, квантитета и квалитета промена. О насталим променама може се говорити само с обзиром на критеријуме националних вредности и циљева, но ту онтологија већ уступа место аксиологији.

Гносеолошки принципи стратегије

Принцип објективности

Михаило Марковић¹² с правом тврди да је људска пракса увек била успешна, тј. доводила је до очекиваних резултата само у случајевима када је била вођена поузданим, објективним знањем о одговарајућим појавама. Објективна знања о стратешким појавама веома су ретка, а поуздана су још ређа. Но, садашње стање људских сазнања о стратешким појавама не може „остати“ бескрајно дуго без позитивног помака, јер нема границе расту знања уопште, па и стратегијском знању. Без стратегијских знања не може бити ни ваљане едукације стратега, а неедукован стратег може бити кобни случај субјективизма за нацију.

Критеријум објективности једног става конституишу следеће групе услова: а) друштвена комуникабилност одговарајућег језичког исказа, б) теоријска доказаност, тј. могућност извођења датог става из претходно усвојених ставова, и с) практична применљивост при решавању неког практичног или теоријског проблема. Поређењем постојећег теоријског фонда стратегије с тако формулисаним условима критеријума објективности није тешко закључити да тај теоријски фонд само донекле, делимично, испуњава услове објективности, те се критеријум може сматрати, засад, задатим а не датим.

Принцип јединства искуственог, разумског и интуитивног сазнања

Активно, креативно искуство извор је свих најзначајнијих информација о свету, па и стратегијских информација. Али, у стратегијској спознаји чулни подаци, без обзира на то да ли имају чисто емпиријски карактер или су изабрани према интуитивно постављеним хипотезама, имају знатно мањи значај од оних до којих се долази интуитивно, а посебно рационалним мишљењем.

¹² Због универзалности, гносеолошке принципе преузимати из наведеног 6. тома, уз скраћивање и могуће апликације.

Применом свих сазнајних моћи долази се до резултата који су плодни и креативни, прецизни, кохерентни и егзактни, искуствено проверени и практично применљиви.

Аксеолошки принцип стратегије

Аксеолошки принцип стратегије јесте ослобађање нације од свих облика спољњег и унутрашњег опресивног деловања и опресивних стања (политичких, економских, духовних). Нација може бити неслободна због немоћи, зато, највиша сврха деловања стратегиста и стратега мора да буде јачање моћи нације, моћи као врлине, како су је схватили грчки класици. Јер, врлине су неопходан, често и довољан услов остварења највишег добра нације, добра које је Цицерон сматрао врховним законом (*Salus populi suprema lex est*). Највише или опште добро нације јесте здраво друштво, недостижно без највиших, посебних вредности нације: дипломатско-политичких, економских, технолошких, демографских, правних, социјалних, културних, војних, конфесионалних, спортских и осталих вредности. Реч је о вредностима које важе или које би требало да важе за нацију као релативно велику заједницу људи. Вредности се разликују од нације до нације, и та чињеница је један од значајнијих узрока сукоба и борби између вредносно несагласних нација. Западни стратегисти и остали теоретичари који се бар тангентно баве стратегијом с невероватном лакоћом изједначавају вредности и интересе, занемарујући истину да су интереси потребе сведене на похлепу (Маркс). Хуманистички недеформисана друштвена заједница вредносно је а не похлепно (крематистички) оријентисана, и обратно. Нације и њихове државе у којима је контраст економске развијености и моралне неразвијености оптималан савремени су стратешки левијатани.

Закључак

Требало би што пре приступити планским припремама за реорганизацију Војске, поред наведеног, на основу најновијих достигнућа теорије ратне вештине, теорије организације и њима комплементарних знања, уз посебно уважавање оригиналних идеја и њихове научне верификације. Један од задатака истраживача у области војних наука јесте да испита питање опортуности постојања видова, неких родова и броја служби. Слично је са стереотипним организационим ланцем одељење – вод – чета (батерија) – батаљон (дивизион) – бригада – корпус – армија. У доктринарним решењима требало би предвидети тешњу сарадњу између Генералштаба и научних институција ради квалитетније припреме кадра, уз истовремено фундаментално истраживање матичне науке, а војну академију, као програмски поуздано утемељен факултет којем накнадне школе неће бити потребне, треба укључити у Београдски универзитет.

Не заваривајмо се угледајући се на друге. Њихов официр је пуки технички извршилац политичких наредби помоћу високо софистициране технологије и превелика знања би му само сметала.